

Välfärdens ontologi

Perspektiv på skiljelinjerna inom arbetarrörelsen i välfärdsfrågan

Daniel Ankarloo[⊕]

Manus för konferens: Arbetarrörelsens forskarnätverk

17-18 maj 2008, Stockholm

Abstract

Den svenska modellen för välfärdsstat har varit en del av arbetarrörelsens projekt att genomföra en socialistisk samhällsomdaning, det som i denna uppsats kallas ”den socialpolitiska vägen till socialism”. I denna uppsats analyseras de ontologiska föreställningarna bakom detta politiska projekt för att tydliggöra de reella teoretiska och politiska skiljelinjerna i arbetarrörelsen i välfärdsfrågor. Analysen mynnar ut i ett ifrågasättande av giltigheten i den av hävd framförda skiljelinjen mellan ”reformism” och ”revolution” och föreslår i dess ställe en skiljelinje mellan en ontologi av ”klassamarbete” å ena sidan och en om ”klasskamp” å den andra. På denna bas kritiseras ontologin om klassamarbete och välfärdsmodellens begränsningar ur socialistiskt perspektiv. Samtidigt framhålls det centrala i välfärdspolitiken i dag för att ena och mobilisera hela arbetarklassen och sätta den i den rörelse som är socialismens grundläggande förutsättning. Således kan det nödvändiga försvaret för välfärden gå från att vara något vi gör i stället för socialism, till att bli något vi gör *för* socialism i stället.

[⊕] Fil dr i ekonomisk historia, lektor i socialt arbete med inriktning socialpolitik, Hälsa och Samhälle, Malmö Högskola: Daniel.Ankarloo@mah.se

Välfärdens ontologi

Perspektiv på skiljelinjerna inom arbetarrörelsen i välfärdsfrågan

Daniel Ankarloo

Dessa tankegångar ... kan karaktäriseras, gillas eller avfärdas, med ett enkelt slagord: reformistisk utopi. Samhället skulle omdanas, ikläda sig allt flera socialistiska drag under villig medverkan från de kapitalistiska företagen själva.

Ernst Wigforss 1954¹

Jag har aldrig begripit, varför man ska sätta socialiseringstanken i motsättning mot den s.k. välfärdspolitiken. Välfärdspolitiken tillhör samma sorts kryckor som fackföreningsrörelsen. Fackföreningsrörelsen gör justeringar av produktionsresultatet och tillför arbetarklassen mer än den eljest skulle få. Socialpolitiken flyttar ytterligare några små belopp till de allra fattigaste. Men att detta skulle vara en lösning för framtiden, en av oss ... accepterad lösning av framtidens problem, detta kan jag aldrig föreställa mig. Detta parti kommer aldrig att överge socialiseringstanken...

Gustav Möller 1942²

Inledning

En av de mer intressanta – och på många sätt välgörande – politiska utvecklingstendenserna i Sverige i dag, är de olika folkliga rörelserna och nätverken till försvar för ”den svenska modellen” för välfärdsstat. Och låt mig redan från början deklarerera att jag entydigt stödjer både intentionerna och ambitionerna bakom dessa rörelser – även då jag kommer redovisa en ”sympatiskt inställd” kritik av några av de avgörande grundpelarna för analys, som ligger till grund för de olika grenarna av arbetarrörelsen, och dess analyser av den offentliga välfärden.³ Kritiken är sympatiskt inställd därför att dess målsättning inte är att stoppa rörelsen eller ens få den i annan riktning, utan syftar till att stärka den – att förmå den att kämpa *bättre*. Men för det krävs en rimlig analys av välfärdsstatens funktion samt debattens och den politiska kampens reella förutsättningar och grunder för meningsskiljaktigheter.

Jag menar, som tidigare redovisats i min bok *Kris i välfärdsfrågan*, att den nuvarande debatten om – försvaret för – den offentliga välfärden i den svenska arbetarrörelsen vilar på en djupt problematisk förståelse av välfärdsstatens funktion, problem och utmaningar.⁴ I min bok redovisades också grunderna för en alternativ socialistisk *strategi* inom välfärdspolitiken. Denna strategi vilar på en grundläggande *ontologisk* förståelse och *samhällsvision* om vad kapitalism, socialism och därmed också välfärdsstaten är, som jag här kommer att kalla ”klasskamp”.

I min bok var denna ontologi underförstådd, men jag ska här passa på att redovisa hur detta ontologiska perspektiv skiljer sig från det som underbygger välfärdsstaten och försvaret för

den – en ontologisk grund som här kallas ”klassamarbete”. Detta för att klargöra debattens förutsättningar och öka förståelsen för vad som står på spel.

Innan jag går till verket låt mig återigen framhärda att inget som jag här presenterar förhindrar arbetarklassens och folkflertalets dagliga kamper för en draglig och utökad välfärd under kapitalismen. Tvärtom, idag är det just klassarbetet, med dess upprätthållande av idéer om ”reformutrymme” och ”stabila”, långsiktiga grunder för välfärdsstaten, som är det mest avgörande hindret för vårt rättmätiga försvar för de sociala framgångar den offentliga välfärden innebär. Kritiken fungerar här inte avstannande, utan dess funktion är uteslutande att underlätta och underbygga rörelsens praktik. I denna uppsats analyserar jag dock inte välfärden i någon neutral mening, utan utifrån *ett socialistiskt perspektiv*, såsom det uppstått i arbetarrörelsens historia och såsom det existerar i nutid. För den vidare analysen inleder jag därför med att skissartat formulera dessa socialistiska målsättningar.

Ett socialistiskt perspektiv

Den grundläggande frågan inom välfärdspolitiken för arbetarrörelsen är inte först och främst huruvida vi har råd med den offentliga välfärden i framtiden eller ens hur den offentliga välfärden kan komma att se ut. Sett ur socialistiskt perspektiv är frågan snarare den huruvida den offentliga välfärden idag fungerar – och i framtiden kan förväntas fungera – för att uppnå de målsättningar om mänsklig frihet, jämlikhet, solidaritet och medbestämmande, som den socialistiska rörelsen en gång föddes ur. Kort sagt: *fungerar den offentliga välfärden för att uppnå socialistiska målsättningar?* Den reella utmaningen blir i det ljuset att utröna vad vi kan förvänta oss av den offentliga välfärdspolitiken ur socialistiskt perspektiv.

För att kunna komma vidare i den frågan måste jag först kortfattat sammanfatta vad som kan anses som en slags minsta gemensamma nämnare i ett socialistiskt perspektiv på samhället. Detta görs inte för att definiera den enda ”sanna” formen för socialism (och diskvalificera andra) utan bara för att klargöra det perspektiv (eller snarare de perspektiv) som kan användas för att bedöma den offentliga välfärdspolitiken från den socialistiska arbetarrörelsen. Baserat både på arbetarrörelsens historia, samt dess nuvarande tillstånd, kan den minsta gemensamma nämnaren i socialismens samhällssyn sammanfattas i följande punkter:

(i) Kravet på jämlikhet: Socialismen innefattar idén om alla människors jämlikhet oavsett klass, kön, etnicitet, sexuell läggning och så vidare och är därmed i grunden en anti-hierarkisk politisk rörelse. Jämlikheten gäller såväl ekonomiska, politiska och sociala livsvillkor.

(ii) Kravet på frihet: Socialismen föddes en gång, och kan trots sin brokiga historia i grunden identifieras, som ett krav på människors frihet från hierarkiskt förtryck men också som en rörelse som menar att denna frihet bara kan uppnås i en social ordning, där människorna kontrollerar sina omständigheter, snarare än att omständigheterna kontrollerar människorna. Som Marx en gång klarast har uttryckt det: sann frihet kan bara vara frihet *från* alienation och inte frihet *i* alienation.

(iii) Kravet på kontroll och medbestämmande (ibland uttryckt som kravet på "demokrati"): Här avses helt enkelt att för att människor ska uppnå den socialistiska jämlikheten och friheten måste alla människor befinna sig i sociala relationer till varandra så att "var och ens fria utveckling är en förutsättning för allas fria utveckling" som det står i *Det kommunistiska manifestet*.

(iv) Anti-kapitalismen: Det som historiskt sett en gång skiljde den socialistiska rörelsen från den liberala (som nog skulle kunna skriva under på alla punkter i-iii ovan i dess former) är vetenskapen om att människornas målsättningar om frihet, jämlikhet och kontroll över sina livsbetingelser inte kan uppnås under det nuvarande marknadskapitalistiska systemet. Kort sagt, kapitalismen som ekonomiskt system, med dess klassmonopol på ägande, exploatering och alienation, är ett reellt hinder för människors fria utveckling, enligt socialismen.

(v) Kravet på ett nytt ekonomiskt system: Anti-kapitalismen har senare, framför allt i Marx politisk-ekonomiska analys, men även i senare analyser som på olika punkter avviker från Marx, gått över i vetenskapen att krav på blott politiska reformer inom det nuvarande ekonomiska systemet inte är tillräckliga för socialismens målsättningar. Socialismen blev till en egen historisk rörelse och kraft när den gick från att ställa endast politiska krav på ordningen till att ställa ekonomiska krav på ekonomiska reformer och i slutändan ett helt annat ekonomiskt system än kapitalismen; det som i rörelsens historia har kommit att uttryckas som "ägandefrågan".

Notera att ovanstående definitioner av "ett socialistiskt perspektiv" är medvetet inkluderande och lätt kan innefatta många av de politiska skiljelinjer som finns och har funnits inom den socialistiska rörelsen: kommunism – socialdemokrati – anarkism, revolutionärer och reformister, planekonomer och marknadssocialister och så vidare. Det är ett medvetet val från min sida, inte för att jag tror att man kan vara neutral i dessa frågor eller att alla strategier och läror under det socialistiska paraplyet, så som det beskrivits ovan, verkligen leder till socialism, eller uppfyller de socialistiska målsättningarna.⁵ Men syftet är just att definiera rörelsens minsta gemensamma nämnare historiskt sett, och i nutid, för att sedan, på basis av detta, ana-

lytiskt kunna utvärdera olika strategier för att uppnå den socialism som alla vänstermänniskor i ovanstående mening (oavsett definitioner i övrigt) säger sig eftersträva.

Ett av den nuvarande grundproblem i analysen av välfärdsdebatten inom arbetarrörelsen är vidmakthållandet av att den huvudsakliga skiljelinjen i arbetarrörelsen idag går mellan ”reformism” och ”revolution”. Jag menar att denna idag i grunden är missvisande för de reella politiska skiljelinjerna inom arbetarrörelsen i välfärdsfrågan. Vi går nu därför över till den.

Reformism kontra revolution

Under långa perioder i arbetarrörelsens historia har den avgörande politiska skiljelinjen både av den historiska socialdemokratin och den historiska kommunismen kommit att beskrivas som en motsättning mellan reformism och revolution. Reformismen kunde ses som den lugna (icke-våldsamma), tålmodiga, gradvisa, konsensusbetonade, ”folkliga” övergången till ett socialistiskt samhälle. Som Wigforsscitatet, jag inlett med tydligt exemplifierar. Revolutionen kom att i motsats till detta ses som den (enligt dess anhängare av nödvändighet) omstörtande (”våldsamma”) otåliga, omedelbara, konfliktfyllda förändringen.

På denna bas har ett antal motsatspar inom rörelsen underhållits, som – även om de i vissa historiska sammanhang må ha haft giltighet – idag närmast utgör hinder för förståelse av välfärdsstaten och arbetarrörelsens utmaningar i den. Motsatspar som ”ansvarstagande – äventyrligheter”, ”pragmatisk realism – revolutionsromantik” ja, till och med ”lagenligt icke-våld – olagliga våldsmetoder”, ”demokrati – diktatur” har spridits som avgörande vägskäl inom rörelsen. Den urtypiska ”reformisten” blir den tålmodige, gråe, ansvarstagande, realistiske sossepampen inom partiet och facket. Hans (för det är ofta en han) plats är i parlamentet, i kommunen, i styrelserummet. ”Revolutionären” blir tvärtom den (som bäst välmenande) otålige ”våldsromantikern”, den utopiske drömmaren och (som sämst) ”stenkastande ungdomar”. Revolutionärens plats har således blivit utanför maktens korridorer i ”gatans parlament” – den som återtar gatan och sedan går hem...

Så länge denna bild har upprätthållits, har också reformisten i relativt lugn kunnat vinna mark och legitimitet dels hos kapitalet, naturligtvis, dels hos stora delar av den svenska arbetarrörelsens kärntrupper. Även om temporära och lokala undantag också har funnits. Verklig reformpolitik som förbättrar här och nu, dessutom genom en praktik som både är möjlig och rimlig för det stora folkflertalet (oavsett ålder) har i allmänhet triumferat över revolutionärens äventyrliga, och oftast fjärran, drömmar.

Förutom att i sig riskera bli en karikatyrisk beskrivning av meningsmotståndare (som jag här bara upprepat – men inte ställt mig bakom), så glöms ofta bort i debatten att ”reformism kontra revolution” i grunden främst avser olika *strategier* för att uppnå det som ses som samma målsättning: nämligen socialism. Utan en gemensam målsättning blir motsatsparet ”reformism kontra revolution” faktiskt relativt meningslöst. Historiskt sett, under långa perioder av arbetarrörelsens och framför allt socialdemokratins barndom och ungdom, kunde också reformister och revolutionärer, trots sina taktiska motsättningar, samlas i samma partier, arbetarorganisationer och fackföreningar. Man hade ju samma målsättningar – om än olika väg dit. Som jag kommer argumentera för nedan är detta idag dock *inte* den avgörande skiljelinjen inom arbetarrörelsen i välfärdsfrågan och den politiska strategi som man kan bygga inom den.

Välfärdsstaten kom hur som helst i denna historiska grundförståelse av motsättningarna inom arbetarrörelsen att ses som den ”reformistiska” strategin för socialism (”den demokratiska socialismen”). I teoretiskt hänseende underbyggs denna idé i begrepp om välfärd som ”dekommodifiering”.

Välfärd som ”dekommodifiering”

Den inflytelserike välfärdsforskaren Gösta Esping-Andersen – numera närmast en ikon bland vänsteranalytiker i frågan – betraktar välfärdsstaten som en form för ”dekommodifiering”. Med detta avses individens förmåga att klara sin försörjning ”oberoende” av lönearbetsmarknaden.⁶ Utifrån ett ”dekommodifieringsindex” har han konstruerat sin kända typologisering av ”välfärdsregimer” under kapitalismen, där han menar att ”den socialdemokratiska välfärdsregimen” – med stor och ”generös” offentlig sektor och stort transfereringssystem, mer än alla andra välfärdskapitalistiska system har uppnått en hög grad av dekommodifiering.⁷ Esping-Andersens *typologisering* har under årens lopp utsatts för hård kritik och han har allteftersom uppdaterat och förfinat den i ett försök i att göra den mer träffsäker. En genomgående kritik mot själva idén av dekommodifiering lyser däremot med iögonfallande frånvaro.⁸

Men jag menar att det avgörande problemet ur socialistisk perspektiv är just själva grunden för typologiseringen av välfärdsregimer, själva idén om dekommodifiering, som riskerar att skymma sikten för välfärdsstatens reella begränsningar. För att göra en lång historia kort är grundproblemet att *den dekommodifiering som Esping-Andersen tillskriver välfärdsstaten endast gäller i cirkulationssfären (marknaden) – men den förutsätter därför också samtidigt en allt högre grad av kommodifiering av produktionssfären, av arbetskraften*. Som Esping-Andersen själv är noga med att påpeka, så är en avgörande förutsättning för den socialdemo-

kratiska välfärdsregimen ”full sysselsättning” (i *lönearbete*). En skattefinansierad, inkomstbortfallsbaserad, socialpolitik som den svenska kräver alltmer kapital och lönarbete för att fungera. Den svenska modellen är heller inte så mycket ”generell välfärd” som den är ”lönarbetsbaserad välfärd”. Arbetslinjen: ”att stå till arbetsmarknadens förfogande”, är ett lika grundläggande drag i modellen, speciellt i socialförsäkringssystemen.⁹ En genuint generell välfärd och *samhällelig* försörjning oberoende av lönearbete vore helt antitetiskt det kapitalistiska systemets logik – och har därför heller aldrig på *samhällelig nivå* realiserats.

Därför är Esping-Andersens idé om välfärd som dekommodifiering också märkvärdigt individualistisk i sin utgångspunkt. Den gäller som bäst på individuell nivå, men för att dessa enskilda individer ska kunna garanteras ”oberoende av lönearbete” måste samtidigt det samhälleliga kollektivet som helhet allt mer underkastas lönarbetets och kapitalets logik – för att ”finansiera” denna dekommodifiering.

Detta är ännu ingen kritik, utan konstaterar bara faktum. Men vi kan ur detta konstaterande redan se, att för att välfärdsstaten ska kunna fungera som socialism, tvingas man bygga på en ontologi, där konflikter och motsättningar på sin höjd kan gälla fördelningen av resurser på marknaden. Själva lönarbets- och varuformerna inom kapitalismen lämnas antingen därhän i samhällsförståelsen, eller så ses de som i grunden konfliktfria. Med andra ord: *för att välfärdsstaten ska kunna beskrivas som dekommodifiering och en väg till socialism, behövs en ontologi om kapitalismen som i grunden konfliktfri och socialismen på sin höjd som en mer rationell och ”rättvis” ordning för dessa kapitalistiska sociala relationer.*

Idén att socialismen blott är det fullständiga och mer rationella uttrycket av kapitalets sociala relationer, är lika gammal i arbetarrörelsen, som Marx och Engels kritik av alla dessa idéer. Som till exempel i Marx kritik av ”socialisterna”:

Men samtidigt förråder socialisterna (och i synnerhet de franska, som i socialismen ser förverkligandet av de i franska revolutionen framkomna idéerna om det *borgerliga* samhället) sin larvighet, när de demonstrerar att utbytet, bytesvärdet o.s.v. *ursprungligen* (i tiden) eller enligt sitt *begrepp* (i dess adekvata form) är ett system av frihet och jämlikhet för alla, men att det förfälskats genom pengarna, kapitalet etc. Eller också säger de att historien hittills bara gjort felslagna försök att genomföra dem på det riktiga sättet och att de nu, som Proudhon, upptäckt den sanne Jakob, varigenom dessa förhållandens äkta historia skall ersätta den falska. Dem måste man svara: bytesvärdet, eller närmare bestämt penningssystemet, är i verkligheten frihetens och jämlikhetens system, och det som stör frihetens och jämlikhetens utveckling är just *frihetens* och *jämlikhetens* förverkligande, där de framstår som ojämlikhet och ofrihet. Det är en lika from som enfaldig förhoppning att bytesvärdet inte skulle utvecklas till kapital, eller att det arbete som producerar bytesvärden inte skulle bli till lönearbete. Vad som skiljer dessa herrar från de borgerliga apologeterna är å ena sidan känslan för de motsägelser som inneslutes i systemet, å andra sidan den utopism som inte förstår den nödvändiga skillnaden mellan det borgerliga samhällets reella och ideella gestalt och som därför söker genomföra det lönlösa företaget att åter realisera själva det ideella uttrycket, vilket i verkligheten bara är ett fotografi av detta samhälle.¹⁰

Detta perspektiv har med jämna mellanrum återkommit i idén att socialismen är en rationell statlig ”planering” av produktionen på bas av ”sanna värden”, eller i idéer om att socialismen är det ”radikala” eller ”fullständiga” förverkligandet av liberalismens ofullbordade löften om ”frihet”, ”jämlighet” och ”demokrati”.

Med tiden har också välfärdsstaten inte längre setts som en väg till socialism, utan som själva socialismen – som uttryck som att ”den offentliga sektorn är fredade öar av socialism i ett hav av kapitalism” eller idén att ”socialism är 100 % offentlig sektor” exemplifierar. Den socialdemokratiska välfärdsregimen i Esping-Andersens tappning, är ytterligare exempel på denna tradition. Detta är den *ontologiska* och teoretiska grunden för det som felaktigt benämnts reformism – men som rimligen borde kallas *klassamarbete*. *Välfärdsstaten är således klassarbetets väg till socialism* – eller det som jag döpt till, ”den socialpolitiska vägen till socialism”.

”Den socialpolitiska vägen till socialism”

”Den socialpolitiska vägen till socialism” är inte främst en strategi för socialism utan en ontologi om kapitalism, välfärd och socialism. Oavsett vad dess anhängare och kritiker, ibland i omedvetenhet, förespeglar. Dess huvuddrag kan sammanfattas i ett antal rubriker.

Klassarbete och konsensus

Det historiskt sett mest grundläggande draget i ”den socialpolitiska vägen till socialism” är den specifika *vision* som innefattar idén att socialismen växer ”inifrån kapitalismen”. Grundtanken var att hitta en ”rationell modell” för samhällsutveckling, där en konsensus kring ”socialistiska målsättningar” som rättvisa, jämlighet, frihet och demokrati kunde växa fram i gemenskap och samarbete med kapitalet. Jag behöver inte här gå närmare in på de specifika institutionella ramar som utgjort klassarbetet i Sverige, utan bara återigen påtala det inledande citatet från Wigforss, som sammanfattar idén synnerligen kärnfullt. Socialismen skulle gradvis kunna genomföras utan konfrontation, tillsammans med kapitalet och inte mot det. En senare tidstypisk kommentar som uttrycker denna vision är välfärdssociologen Walter Korpi's uttalande 1978: ”I Sverige kommer alltså inte kapitalismen att avvecklas genom revolution, men möjligen genom den mer beprövade vägen, genom remiss till berörda parter”.¹¹

Motsatsen till denna vision är, i enlighet med Marx egen vision, ”klasskamp”. Med det avses dock inte en allmänt revolutionär (”otålig”, ”våldsromantisk”) attityd, utan endast idéerna

att kapitalismen i grunden är ett *produktionssätt* som bygger på *antagonistiska sociala relationer* och att socialismen därför *inte* kan beskrivas som ett mer rationellt eller ”rättvist” arrangemang av dessa sociala produktionsrelationer – utan som dessa sociala relationers totala *upphävande*. I en analys av kapitalismen, även i dess välfärdsstatliga form, kan Marx teori om klasskamp inte bäst förstås som att det är något som ”sker” eller ”utförs”, än mindre som en ”militant attityd”, utan som att kapitalism *är* klasskamp (vilket påståendet i *Manifestet* om att den är ”än öppen, än dold” antyder) – och att socialismen därför innefattar klassernas och därmed klasskampens upphävande. Socialism är i ontologin om klasskamp något som endast kan genomföras i en rörelse *mot kapitalet*, inte med det – på samma sätt som nu kapitalismen endast kan upprätthållas i en rörelse mot de arbetande klasserna, inte med oss. Denna *ontologiska* skillnad mellan klassarbete och klasskamp är den verkliga motsättningen i välfärdsfrågan inom arbetarrörelsen idag.

”Socialisering” av konsumtion men inte produktion

En avgörande förutsättning för klassarbetet med kapitalet i ”den socialpolitiska vägen till socialism” var arbetarrörelsens övergivande av kravet på socialiseringen av ägandet – vilket i grunden innebär lönarbetets och varuformens upprätthållande. Trots en del idémässiga markeringar kan vi med Olof Palme konstatera att ”i den svenska socialismen ... har frågan om ägandet och övertagandet av produktionsmedlen aldrig spelat någon huvudroll.”¹² I stället byggde klassarbetet på att produktionen i allt väsentligt skulle vara privatägd (och ”skapa välståndet”) och man inriktade sig främst på en ”socialisering”, en statlig styrning, av konsumtionen (”fördela välståndet”). Korrigeringar av *marknaden* har blivit kännetecknen för denna väg att försöka uppnå ”socialistiska målsättningar”. Projektet har därmed blivit att reducera de ekonomiska ojämlikheter som uppstår på marknaden, genom staten, men inte att avskaffa den och dess grunder i varuproduktionen. ”Den socialpolitiska vägen till socialism” grundar sig på idéer om ekonomin och klassamhället som administrativa *fördelningsproblem*. ”Socialiseringen” har således, som en kommentator beskrivit det, skett ”den hårda skattevägen”.¹³

Här finns en grundläggande ontologisk förståelse om vad marknaden *är* – något neutralt, som antingen de: kapitalet, ”storfinanssen”, kontrollerar (och då är det dåligt) eller vi i arbetarrörelsen genom staten, ”demokratin”, kontrollerar (och då är det plötsligt bra – ja, till och med ”socialism”) – vilket talesättet ”marknaden är en dålig herre, men en bra tjänare” åskådliggör. Man kan också konstatera att inte heller i fråga om staten avses en taktik eller strategi, utan en grundsyn på att kapitalism och socialism *är* klassarbete – i alla fall när den parlamentariska statsmakten är vår: arbetarrörelsens. I visionen om klassarbete ligger idén om staten som

något i sig neutralt, som antingen tillhör dem (och då är det en ”borgerlig stat”) eller oss (och då är det ett ”folkhem”).¹⁴ Kort sagt, staten ses heller inte den som en antagonistisk, klassbaserad social relation – utan är till och med motsatsen och motvikten till den ojämlika marknaden.¹⁵ Detta ger upphov till den offentliga sektorns primat för socialismen.

Den offentliga sektorns primat

Givet att visionen om socialism grundades på klassarbete, kom socialiseringen av konsumtionen och marknaden att ske genom den offentliga sektorn.

Utbyggnaden av en viss offentlig produktion och konsumtion, skattevägen, kunde fungera som en ägandemotvikt till privatkapitalet på viktiga områden, samtidigt som den kollektiva skattefinansieringen av välfärdssektorn i alla fall delvis kunde garantera individen tillgång till välfärd, oberoende av individuell konsumtionsförmåga på marknaden. Men framför allt kom socialpolitiken under efterkrigstiden i allt större grad att utformas kring ett transfereringssystem, byggt på ”standardtrygghet” och ”inkomstbortfallsprincipen”. Denna princip – även om den inte från början var okontroversiell inom arbetarrörelsen – har sedan vida omhuldats just för förmågan att skapa lojalitet gentemot systemet även från ”medelklassen” och borgarklassen.¹⁶ Det var således genom den offentliga sektorns utbyggnad, framför allt i konsumtionsfären: genom skatter och bidrag, som motvikten mot marknaden skulle skapas och genomförandet av ”socialistiska målsättningar” skulle ske. Samtidigt har det offentliga sparandet använts för att bistå den privata sektorn med investeringar och kapital – till exempel i miljonprogrammet. De kan få äga Volvo – vi har ju den offentliga sektorn...

Den nationalistiska lösningen

Det politiska ”rum” inom vilket ”den socialpolitiska vägen till socialism” historiskt skapades, fanns förvisso innan efterkrigstidens socialpolitik på allvar kom igång och har utgjort dess reella förutsättning: *nationen*. I Per Albin Hanssons berömda liknelse om folkhemmet, kunde ”den svenska socialismen” beskrivas som ett *nationellt* projekt. En socialism som inte förverkligas i arbetarklasskamp, utan som ”hela folkets” gemensamma önskan att inom nationen uppnå ”det fullvärdiga medborgarskapet”. Den ”socialpolitiska vägen till socialism” innefattar därmed en förskjutning från klassintresselogik till en om folkets ”allmänintresse”, uttryckt i den nationella staten. Lite styggt kan man säga att slogan ”arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk” har förbytts till ”folkets befrielse måste vara nationalstatens verk”.

Socialpolitiken får här en nyckelroll genom sin nationalstatliga utformning, dels då den skapar det kitt som sammanhåller de olika klasserna i ett gemensamt allmänintresse, dels som

avgörande beståndsdel i en strategi för ett utökat medborgarskap: ”den sociala demokratin”, som följer på erövringen av nationalstaten genom den politiska demokratin. Klassarbetets vision om ”fullständigt medborgarskap” återfinns i treenigheten: *politisk* demokrati – *social* demokrati – *ekonomisk* demokrati, som typiskt nog tenderar att beskriva socialismen i stegvis kvantitativa termer – inte som ett kvalitativt helt nytt sätt för mänskligheten att arrangera sin produktion och sina liv.

Den nationella socialpolitiken blir genom sin institutionella utformning både en konsekvens av och en förutsättning för upprätthållandet av det klassarbete inom nationen, som liknelsen om folkhemmet förkroppsligar. Socialpolitikens målsättning är således integration och konsensus *mellan* klasserna – i medborgarskapet – vilket i förlängningen leder till att samhället, i Wigforss ord, ”ikläder sig allt flera socialistiska drag”. Socialismen kan därmed gå från att vara ”arbetarmakt” mot en annan makt till att bli ”allmansrätt”.

Sammanfattning – ett annat vägskäl

”Den socialpolitiska vägen till socialism” utgör, enligt dess anhängare, en strategi för att uppnå ”socialistiska målsättningar” som jämlikhet, frihet och medbestämmande; en strategi som bygger på klassarbete, nationen och det fullständiga medborgarskapet och där välfärdsstaten är grundläggande för att korrigera marknaden, socialisera allt större delar av konsumtionen och åstadkomma den sociala demokratin. Så långt vore allt väl. Problemet, som jag menar inte tillräckligt har uppmärksammats, är att vi här inte alls har att göra med en reformistisk strategi för samma socialism som ”revolutionen”, utan i grunden med en teori om socialismens *ontologiska* förutsättningar som klassarbete i kontrast till ”klasskampen” som ontologi.

Men klassarbetet är inte ett annat medel för samma socialistiska målsättningar som klasskampen ser för sig. För att grunda detta påstående behövs en marxistisk analys av välfärdsstaten. Jag ska här naturligtvis inte utforma en fullödig sådan – men några skissartade konturer vill jag ändå ge.

Ett utkast till en marxistisk analys av välfärdsstaten

Tidigare, nymarxistisk kritik av välfärdsstaten

Den nymarxistiska kritiken av välfärdsstaten kom att utformas främst under 1970-talet och tidigt 1980-tal. Summariskt kan man säga att denna kritik, hur värdefull den än var i specifika

avseenden, i mångt och mycket kom att missa målet – och den har i grunden inte bevarat mycket giltighet som beskrivning av välfärdens utveckling och problem idag. Låt mig skissartat gå igenom något av denna tidigare kritik.

Ett tankespår som för dåtiden var vanligt, var att se välfärdsstaten som en ”passiviserande muta” från staten för att lugna arbetarnas socialistiska och revolutionära förhoppningar. Välfärdsstaten sågs som ett lugnande opium för folket (reformism) – som minskade dess revolutionära aktivitet. Denna idé – förutom att den implicerar en närmast ”hyenamarxistisk” uppfattning om att socialismens grund är absolut armod (inte en avancerad arbetarklass) – är i det stora hela omsprungna av utvecklingen inom arbetarrörelsen under efterkrigstiden. 30 år av utbyggd välfärd fram till 1970-talet ledde till slut till en aktivitet och arbetarklassstyrka samt radikala samhällsvisioner, som arbetarrörelsens aktivister idag, efter snart 30 år av stagnation och relativ tillbakarullning av välfärden och lönekamperna, bara (i nostalgi) kan drömma om. Varje kämpande socialist vet att varje tillkämpad löneförhöjning, varje tillkämpad social rättighet, underlättar rörelsens vidare kamp för förbättringar – inte tvärtom. Det är också talande för vår tid, att det mest ”radikala” de få vänstermajoriteterna i Västeuropas välfärdsstater kan förmå åstadkomma, är ett slut på privatiseringar! Och i andra fall, som i den svenska socialdemokratin och i fackföreningsrörelsen, förpassas socialismen allt mer aktivt till historien. Kort sagt, välfärdsreformer och arbetarklassradikalism och aktivitet går i precis motsatt riktning än idén om ”passiviserande muta” – vilket följande citat från en LO-rapport om socialpolitiken från 1976 är exempel på:

Socialpolitiken är ett viktigt medel i arbetarrörelsens totala politik. Den måste hela tiden ses som ett medel bland andra, inte som ett mål i sig. Klasssamhällets inbyggda motsättningar kan inte döljas med sociallagstiftning. Socialreformism får inte ersätta demokratisk socialism som rörelsens mål.¹⁷

Vi orkar ju knappt ens med reformism nu för tiden...

Ett annat viktigt tankespår på 1970-talet, var idén om att välfärdsstaten stod inför en finansiell kris som orsakades av en motsättning mellan ”legitimitetsfunktionen” i välfärden (att arbetarklassen skulle förmås acceptera kapitalismen) och dess ”ackumulationsfunktion” (kapitalets behov av utökad värdeproduktion).¹⁸ Tanken var här, att för att kunna legitimera kapitalismen, skulle välfärden behöva byggas ut på ett sätt som på sikt försvårade kapitalets ackumulation – och krisen skulle då ta sig uttryck antingen i bristande legitimitet i välfärdskapitalismen eller i en hotande finansiell kollaps som hotade ett system som krävde alltmer kapital – men som skulle få allt svårare att uppbåda det. Eller både och.

På ett teoretiskt plan finns en del som talar för detta perspektiv, men som beskrivning av dagens välfärdskapitalism i Sverige framstår det som lätt verklighetsfrämmande. Den offentliga budgeten är närmast pervers stark.¹⁹ Vissa privatiseringar av välfärden har också i alla fall till en del motverkat den nedgång i kapitalackumulation som skett sedan 1970-talet; den ekonomiska tillväxten i världskapitalismen, och även i Sverige, är idag ändå historiskt sett rätt så hyfsad. Stagnationen i välfärdsstaten har heller *inte* lett till en radikaliserad vänsterkritik – utan i stället har legitimiteten i den offentliga välfärdens nuvarande grunder hos folkflertalet tvärtom snarast ökat. Och med antikapitalismen är det dåligt ställt.

I ljus av välfärdsstatens relativa framgångar vad gäller inkomstutjämning och social trygghet för allt större delar av den arbetande befolkningen, kom kritiken från ”den nya vänstern” mot välfärdsstaten från 1970-talet och framåt därför främst att inriktas på välfärdsstatens ”repression” – en ”repression”, oftast förlagd till samhällets marginaler: socialtjänsten, fängsvården, narkoman- och alkoholistvården. Här fanns och finns mycket välkommen, välriktad och progressiv kritik än idag, helt klart. Det avgörande problemet är trots allt, att den marxistiska kritiken av välfärdskapitalismen i och med detta kom att förpassas till samhällets marginaler, inte dess kärna: marginalisering, inte relativ fattigdom, makt kontra maktlöshet/motmakt, inte exploatering, kom att bli den ontologiska grunden och kärnpunkten för kritik. Och om än träffande för marginella delar av socialpolitiken, så förlorar en sådan kritik sin relevans för avgörande välfärdsprojekt som ATP, miljonprogrammet och för den delen LSS-lagstiftningen. För att inte tala om att just denna form för ”maktkritik” av välfärdsstaten i dess marginaler idag har förfallit till den form för moralism, som ryms i det jag i annat sammanhang har valt att kalla ”stadsmissionsvänstern” – en helt marginaliserad och marginaliserande vänster, som självpåtagat kallar sig ”realistisk” när den ikläder sig den administrativa socionomens världsbild, snarare än de arbetande klassernas.²⁰

Den övergripande förmågan till en arbetarklassbaserad kritik av välfärdsstatens utveckling har i brist på genomarbetade marxistiska alternativ i Sverige försvårats och har i stället mycket handlat om hur välfärdsstaten faller samman, överges, konspireras emot och så vidare. Välfärdsproblemen ses inte som inneboende begränsningar i välfärdsstaten (som snarast nostalgiskt hyllas som det mest ”radikala” världen hittills sett) utan som bevis på att välfärdsstaten har övergivits, att vi genomgår ett grundläggande systemskifte. Arbetarrörelsens partier och fackföreningar förmår i sin analys endast önska återupprepa ”den socialpolitiska vägen till socialism” – men inte gå bortom den.²¹ Och perspektivet riskerar dessutom idag underbygga två avgörande överdrifter: dels överdriver man den tidigare välfärdsstatens framgångar i socialistiskt hänseende (Sverige var aldrig jämlikt – och aldrig på väg att bli det heller, bara mind-

re ojämnt än andra länder) dels överdrivs den nutida förändringarnas omfång i välfärdsstaten. Så även om man kan hitta värdefulla insikter i den officiella arbetarrörelsens kritik av skeendet (Reinfeldtregeringen gör ju knappast saker bättre!) finns också avgörande problem med analysen.

Ty, trots ett antal iögonfallande förändringar i den tidigare välfärdsmodellens utformning (skolpengen, det nya pensionssystemet, A-kasseförändringarna och så vidare) råder i den etablerade välfärdsforskningen en ganska solid enighet om att förändringarna i välfärdsstaternas principer och organisation är förvånansvärt små. Inte heller finns mycket som tyder på att olika välfärdsmodeller blir allt mer lika varandra. Den svenska välfärdsmodellen står stabil om än på ”skakig grund”, som ett antal framträdande forskare efter 90-talskrisen kunde konstatera. Likartat konstaterade välfärdsutredningen *Välfärdsbokslut*, att det är svårt att se något grundläggande systemskifte i den svenska välfärdsmodellen, även om vissa utvecklingstrender bort från modellen kan skönjas.

Även Esping-Andersen hävdar att välfärdsstaterna i Västeuropa är starkt spårbundna och att större systemskiften därmed är svåra, nästintill omöjliga, att genomföra även för de mest nyliberala fanatikerna i frågan. Därför visas politisk handlingskraft endast i de etablerade välfärdssystemens marginaler, i det han kallar ”trimming of the fat” (”att ta av fläsket”). Någon ersättningsnivå sänks med några procentenheter, men systemen förblir stabila och i grunden intakta för det stora folkflertalet.²² Denna forskning är utifrån sina egna premisser högst rimlig, och i god marxistisk, vetenskaplig anda måste vi därför ta dessa resultat på allvar och integrera dem i vår analys av välfärdsstaten – inte avfärda dem som irrelevanta. Samtidigt måste de reella hot mot välfärden som många också med rimlig oro och närmast förskräckelse känner in på bara kroppen tas på allvar och integreras i analysen. Kort sagt vi ska varken föra kritiken av välfärdsstaten till marginalerna, eller marginalisera betydelsen av de brister välfärdsförändringarna idag blottlägger. För att uppnå detta behövs – menar jag – ett skifte i fokus, som jag härmed vill avsluta denna översiktiga analys med.

Välfärden i en ontologi om klasskamp – ett marxistiskt perspektiv för 2000-talet

Den teoretiska och praktiska utmaningen för arbetarrörelsen i Sverige – i dess helhet – i dag är, enligt min mening, att förmå integrera ett omedelbart försvar för arbetarklassens välfärdsframsteg inom kapitalismen med ett kritiskt perspektiv som går bortom kapitalismens ramar – mot socialismen, *på en och samma gång*.²³ För det behövs ett skifte i fokus, både om vad välfärden ontologiskt är, vad vi som socialister kan förväntas uppnå med den, samt en klarare syn på välfärdens utveckling och arbetarrörelsens reella teoretiska och praktiska skiljelinjer. Och

därmed också (än viktigare) rörelsens gemensamma grunder idag. Här kan jag bara skissartat beskriva utmaningarna – inte lösa dem. Men bara att få klarhet om vad som står på spel, är en nödvändig förutsättning för en bättre teoretiskt välgrundad socialistisk praktik i välfärdsfrågan idag. Så till det verket...

Den avgörande frågan ur socialistiskt perspektiv är inte huruvida den svenska välfärdsmodellen överlever eller inte – utan huruvida vi med den uppnår de socialistiska målsättningarna. Här uppkommer inte främst det självklara – men också lätt ”sektaristiska” – konstaterandet att välfärdsstaten *är* kapitalistisk, utan i stället det mer problematiska faktumet att bakom denna frågeställning ligger uttalat den förutfattade meningen att den svenska välfärdsmodellen *per definition* fungerar, när den väl får fungera fritt (från borgarna, från Persson, Reinfeldt, från EU, från globaliseringen, eller vad ni vill). Det faktum att välfärdsstaten inte idag fungerar för att uppnå jämlikhet, jämställdhet, arbete och social trygghet, tas i den dominerande klassam- arbetsvisionen som intäkt för att välfärdsmodellen har övergivits och inte längre ”fungerar”. (Detta perspektiv har ironiskt nog en del gemensamt med nyliberalens syn på marknaden, som, när den inte fungerar som nyliberalen fantiserat, plötsligt blir till ”avsaknaden av en ’ fungerande marknad’”). Detta antagande menar jag att det är dags att överge. Vi får helt enkelt i stället, med den etablerade forskningen, konstatera att välfärdsmodellen i grunden *både* förblir relativt intakt *och* att vi för framtiden (och det var nog så i dåtiden också, om vi tänker efter) får leva med att den trots det fungerar allt sämre för att uppnå målsättningarna. Men, jag hävdar att detta konstaterande underlättar – inte försvårar – kampen för mer välfärd.

Fasthållandet vid idén att välfärdsstaten fungerar *per definition*, när den får vara ifred, leder rakt in i ”den socialpolitiska vägen till socialism” – och den fungerar så dåligt just nu, att den socialdemokrati som en gång omfattade den, alltmer själv överger den. Att ”den revolutionära vänstern” i Sverige så ofta så beredvilligt intar denna vakanta plats, är minst sagt märkligt. Det bygger dels på en dåligt underbyggd förståelse om varför den historiska socialdemokratin faktiskt alltmer överger ”den svenska modellen”, dels är det en indikation på att man vidmakthåller dikotomin ”reformism kontra revolution” och man plötsligt hävdar att ”endast revolutionärer kan i dag försvara välfärdsstaten”. Plötsligt bedriver ”den revolutionära vänstern” klasskamp för klassarbetets skull! En mer grundläggande förståelse om de ontologiska skillnaderna mellan klassarbete och klasskamp, samt historiskt grundade analyser av den praktiska välfärdspolitiken, skulle här stärka marxistiska perspektiv i frågeställningen. Ett arbete som återstår att göra.

Dikotomin ”reformism kontra revolution” har utgjort, och utgör idag, ett avgörande hinder för marxistisk analys och en välfungerande praktik inom arbetarrörelsen i välfärdsfrågor. Hi-

storiskt sett och i nutid har ”den revolutionära vänstern” oftast försökt lösa detta problem antingen genom att helt avfärda socialpolitiken som oviktig och till och med skadlig för det socialistiska slutmålet (”mutan” igen) – vilket har lämnat fältet fritt för ”reformisterna” att leda arbetarrörelsen i välfärdsfrågorna. Eller så har man helt enkelt splittrat själva teorin och praktiken på olika sätt, så att det blivit ett vattentätt skott mellan välfärdspolitiken *idag* och det socialistiska slutmålet *i morgon*. Man är för sociala reformer i välfärdspolitiken *idag* och för en revolutionär praktik *i morgon*, eller för sociala reformer *där borta* och för revolution *här hemma* (eller tvärtom), man har ”minimiprogram” *idag* och ”maximiprogram” *imorgon* och så vidare. Kort sagt (och lite styggt) man är ”revolutionär socialist” i teorin för en avlägsen framtid, och därför idag i praktiken ”reformist”.²⁴ Inom klassarbetets perspektiv på socialismen har det visat sig att denna attityd i grunden är inneboende. Den ”remiss till berörda parter” som Walter Korpi 1978 talade om har aldrig skickats ut.

Med en förståelse om problematiken som en mellan två olika ontologier: klassarbete och klasskamp, ställs frågorna annorlunda. Och vi behöver inte längre dela upp den dagliga politiska praktiken med en socialism som per definition är något man inte gör här idag – utan alltid och bara något man gör ”imorgon” eller på sin höjd ”där borta”. Klasskamp är en ontologi om vad vi menar att kapitalism och socialism är, och i det ljuset är socialpolitik och kamp för välfärdsreformer inget vi gör istället för eller avskiljt från vår vision om socialism som ett helt kvalitativt nytt, befriande, produktionssätt – inte heller som etapper eller delmål som leder till socialism, utan som en integrerad del av själva den politiska praktiken här och nu, byggd på klasskampen.

Som jag påtalat i *Kris i välfärdsfrågan*: välfärdsstaten är *inte* socialism, men tillkämpade välfärdsreformer av arbetarklassen utgör idag i Sverige viktiga strategiska fält för mobiliserandet och enandet av hela arbetarrörelsen, den rörelse som är socialismens absoluta förutsättning. Välfärdspolitiken är således inte slutmålet, inte ens en del av slutmålet (den offentliga sektorn är *inte* ”fredade öar av socialism...”) utan på sin höjd ett sätt för oss att stärka oss själva, socialt och ekonomiskt, i den nödvändiga kampen mot dem – kapitalet. Varje steg av socialpolitik som stärker oss på deras bekostnad, är i den meningen, men endast i den meningen, steg på vägen mot socialism. Låt mig dock också påpeka att just nu i Sverige är kampen för välfärd synnerligen avgörande för rörelsen, och kan därmed inte alls avfärdas som oviktig – tvärtom. En konkret politisk praxis inom välfärdspolitiken längs dessa linjer återstår också att utarbeta. Mitt råd hittills har varit: gräv där du står. En början, kanske?

Vi lever i en tid av nyliberal offensiv och en allvarligt försvagad arbetarrörelse. Visionen om socialism syns avlägsnare än på mycket länge. Men just därför är det också viktigt, att vi

varken skapar illusioner eller desperation inom välfärdspolitiken och dess roll i kampen för socialism. Det är också viktigt för en framgångsrik politisk praktik inom den socialistiska arbetarrörelsen att vi konsekvent och entydigt understödjer arbetarklassens och folkflertalets rättmätiga kamp för att rädda vad som räddas kan av ”välfärden”, men att vi samtidigt inte underhåller de illusioner som visionen om klassarbete bär med sig och som så länge bitit sig fast i stora delar av arbetarrörelsen, till idag.

Erfarenheten av de senaste 25 årens klassarbete, med dess idéer om ”reformutrymme”, ”löneutrymme” och ”konkurrenskraft” visar enligt min bestämda mening tydligt att just klassarbetet, vidmakthållandet av idén om ”en stabil välfärdsmodell”, sedan länge fungerar förhindrande och avstannande för rörelsen. Och de som tvekar, handen på hjärtat – inte har det efter 25 år av stillastående rörelse, blivit lättare för oss att försvara och bygga vidare på välfärden? Den som vidmakthåller tron på ”den socialpolitiska vägen till socialism” är alltför ”rädd om” välfärdsmodellen, så man gör allt för att ”rädda” *den* – oavsett det faktum att resultatet av denna praktik de senaste 25 åren har lett i rakt motsatt riktning än jämlikhet, social trygghet och ökad frihet – och dessutom till en närmast helt avstannande socialistisk arbetarrörelse. Och kapitalet i Sverige är starkare än på länge. I visionen om klasskamp är det socialismen vi är ”rädda om”. Välfärdspolitiken kan helt underställas vår kamp för socialism, i visionen om klassarbete är det numera tvärtom. Där är man idag så mycket ”socialist” som ”konjunkturen” eller ”budgetramarna” tillåter.

”Den socialpolitiska vägen till socialism”, klassarbetet, ”den svenska modellen” för välfärdsstat, innefattar en speciell vision om socialism, som jag här har visat. Grovt uttryckt kan man säga att det är en socialism, där de äger Volvo och vi har den offentliga sektorn. Det är denna version av socialism, som i globaliseringens tidevarv är i kris – *och ingen annan*. Det är när de äger Volvo, som ”de kan dra utomlands”, lönepressa oss, ”urholka demokratin” och så vidare. Det blir allt klarare att så länge de äger Volvo, så är offentlig sektor inte alls nog för socialismen – och det var den nog aldrig.²⁵

Men en politisk praktik som bygger på slutsatsen att lösningen på detta problem är att omedelbart *idag* ”lyfta frågan om ägandet” av Volvo (till exempel genom att återvinna Meidners löntagarfonder och ”den ekonomiska demokratin”) är dömd att misslyckas. Den framstår som verklighetsfrämmande och ”utopistisk” i dess sämsta bemärkelse. I ett läge då offentlig egendom reas ut, och där arbetarrörelsens egna partier och fackföreningar inte ens kan rädda kvar vårdcentraler, skolor och sjukhus i offentlig ägo – utan ofta själva deltar i utförsäljningen och nedrustningen av dem, framstår sådana förslag som närmast bisarra i folkflertalets ögon. I det tragiska tillstånd den socialistiska rörelsen i Sverige idag befinner sig, kan den politiska

praktiken endast utgå ifrån de vardagliga kamper och den verkliga rörelse som existerar inom välfärdsområdet, som ett led i att stärka rörelsen, och därmed återigen återuppliva socialistiska visioner om ett helt annorlunda sätt att producera och leva våra liv än den kapitalistiska utsugning och de marknadsimperativ som idag styr oss – i helt fel riktning. Att i tanken hoppa över sådana steg, ja, rörelsen som sådan, är ren idealism.

Kort sagt, den strategiska utmaningen är idag att förmå välfärdsreformer att gå från att vara något vi gör *i stället för socialism*, till att bli något vi gör *för socialism*. Och i den frågan är det, som jag argumenterat för, betydligt mer klagörande att se skiljelinjen i arbetarrörelsen i termer av klassarbete kontra klasskamp – i termer av olika ontologier om vad kapitalism och socialism *är*. Och klasskampen underlättar de sociala reformerna, inte tvärtom.²⁶ Detta är ingen originell eller ny position i arbetarrörelsen. Den är endast märkbart frånvarande från vänsterns och arbetarrörelsens debatt om välfärden idag. Därför har jag sett det som nödvändigt att påminna om den i ett försök att återuppväcka den, som ett led i att stärka och underlätta rörelsens omedelbara praktik i välfärdspolitiken och kampen för socialism. Ontologin om klasskamp, dess förhållande till välfärdspolitiken och dess specifika socialistiska vision, åskådliggörs på ett bra sätt av socialdemokraten Gustav Möllers citat om ”kryckor” från 1942, som jag i inledningen kontrasterat mot Wigforss. Tydligast i teoretiskt hänseende har i vår historia denna huvudpoäng dock uttryckts av Rosa Luxemburg i hennes *Sociala reformer eller revolution?* Jag avslutar därför med två citat från henne:

Den som därför talar om den lagenliga reformmetoden i *stället för* och i *motsats* till politiskt maktövertagande och samhällsomstörtning, väljer i praktiken inte en lugnare, säkrare, långsammare väg till *samma* mål, utan i stället ett *annat* mål, nämligen oväsentliga förändringar i den gamla samhällsordningen i stället för en helt ny samhällsordning.²⁷

Mellan sociala reformer och social revolution råder ... ett oupplösligt samband, i det att kampen för sociala reformer är dess *medel*, den sociala omvälvningen däremot dess *mål*.²⁸

Noter

- ¹ E. Wigforss *Minnen III* (1954), s. 122.
- ² Citerat ur P. Gustavsson. (2001) ”Vad sjutton är socialdemokrati egentligen”, *Radikal opinions häften* nr 1, s. 16.
- ³ Som framgår, är den definition på ”arbetarrörelsen” som här används inte exklusivt avseende den ofta anförda uppdelningen i två grenar: (i) partiet (SAP) och (ii) fackföreningen (LO) utan betecknar *hela* lönarbetarklassen och dess sociala position gentemot kapitalet, en position som i den ontologi som här kommer att förordas är ”klasskamp”.
- ⁴ D. Ankarloo (2005) *Kris i välfärdsfrågan*, Nixon förlag.
- ⁵ Ur *marxistiskt* perspektiv är det tveksamt att ens definiera socialismen som en serie ”målsättningar” och ”värderingar”, snarare än ett alternativt produktionssätt till kapitalismen, en ”rörelse”, som upphäver kapitalismens grundläggande sociala relationer. Men oavsett vad vi må anse om det, är i socialismens historia och nutid *inte* marxismens begrepp om socialism *allena* rådande, även om det i varierande grad i den socialistiska rörelsens historia varit mer eller mindre dominerande. Därav följer min definition ovan av socialismen som en serie målsättningar, inklusive ett nytt produktionssätt, inte av anti-marxistiska skäl, om någon skulle tro det.
- ⁶ I sin bok skriver förvisso Esping-Anderson att dekommodifiering ska ses som möjligheten till försörjning ”oberoende av rena marknadskrafter”. Men eftersom idén om ”rena marknadskrafter” i sig är en ideologisk fiktion, och i ljus av att välfärdens (socialförsäkringarnas) reella funktion i kapitalismen är försörjning vid de tillfällen man inte lönarbetar, vidhåller jag definitionen att dekommodifiering är individens försörjning oberoende av *lönarbete*.
- ⁷ G. Esping-Andersen (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press. Som Esping-Andersen erkänner, är hans begrepp om dekommodifiering snarare influerat av Karl Polanyi än av Marx.
- ⁸ Undantag finns i den internationella debatten. Se till exempel B. Fine (2002) *The World of Consumption*, 2:a uppl., Routledge, kap. 10; J. Sandemose (2002) *Stat, religion, ekonomi: Karl Marx och kapitalismens former*, Aschehaug, ss. 173-182, dels för översikt av debatten om Esping-Andersen dels för marxistiskt influerad kritik mot honom.
- ⁹ För översikt av dessa argument, se D. Ankarloo (2004) ”’Den svenska modellen’ och globaliseringen”, L. Plantin & F. Magnusson (red) *Mångfald och förändring i socialt arbete*, Studentlitteratur.
- ¹⁰ K. Marx (1971) [1857-58] *Grundrisse* (urval av S-E. Liedman), Zenit, s. 63-64.
- ¹¹ W. Korpi citerad ur G. Greider (1998) *Arbetarklassens återkomst*, Bonniers Förlag, s. 147.
- ¹² Citat hämtat ur S. Sjöberg (2003) *Löntagarfondsfrågan – en hegemonisk vändpunkt. En marxistisk analys*, Uppsala universitet, s. 135.
- ¹³ G. Gunnarsson (1971) *Socialdemokratins idéarv*, Tiden, s. 151.
- ¹⁴ Och i dess kommunistiska varianter: ”en arbetarstat”.
- ¹⁵ Gösta Esping-Andersen, Walter Korpi och andra ”maktresursteoretiker” om välfärdsstaten, hävdar just dikotomin ”States Against Markets” som den socialdemokratiska välfärdsregimens ontologiska grund.
- ¹⁶ Framför allt Gustav Möller har på senare tid uppmärksammats som förespråkare för generella enhetsunderstöd, enligt minimiprincipen, och inte den lönearbetsbaserade inkomstbortfallsprincipen. Se till exempel Edebalk, P. G. (1996) *Välfärdsstaten träder fram*, Arkiv, kap. 8. En av anledningarna till det torde vara att han inte tänkte sig socialpolitiken som en robust ”lösning på framtidens problem”, utan just som arbetarklassens ”kryckor” mot ett socialistiskt samhälle.
- ¹⁷ Citerat ur K. Sjöström (1979) *Socialpolitik eller socialism?*, Arkiv, s. 184.
- ¹⁸ Se till exempel J. O’Connor (1973) *The Fiscal Crisis of the State*, St Martin’s Press; I. Gough (1979) *The Political Economy of the Welfare State*, Macmillan.
- ¹⁹ Se *PROP 2006/07: 1 Bilaga 2*, s. 85 och D. Ankarloo (2007) *Drabbad av Baumols sjuka*: <http://etc.se/artikel/15597/drabbad-av-baumols-sjuka>.
- ²⁰ Se mitt tal på Malmöfestivalen 2005 i anledning av *Kris i välfärdsfrågan*: <http://www.sociologi.nu/?p=91>.
- ²¹ Dessa problem i vänsterdebatten om välfärdsstaten kartlägger jag i *Kris i välfärdsfrågan*, ss. 73-82.
- ²² För översikt och referenser till denna forskning se återigen D. Ankarloo (2004).
- ²³ Att jag i det som följer, liksom i delar av tidigare delar i framställningen, så ofta refererar till ”Sverige” ska inte missförstås som någon som helst form för nationalism från min sida. Anledningen till det är uteslutande att jag inte vill dra några generella slutsatser om förhållandet mellan socialpolitiska modeller och socialism, eller välfärdsfrågans avgörande strategiska betydelse för den socialistiska kampen. Poängen är just att jag kan hävda denna länk för den socialistiska arbetarrörelsens kamp i Sverige, här och nu. I andra tider, på andra platser, kan det vara helt andra strategiska fält som är avgörande för klassmobiliseringen mot kapitalet och för socialismen.
- ²⁴ Se vidare *Kris i Välfärdsfrågan*, ss. 76-81 för exempel på dessa perspektiv i dagens vänsterdebatt.

²⁵ Denna kollaps av möjligheterna till en samhällsförändrade politik i den ”postpolitiska eran” kartläggs på ett pedagogiskt sätt i K. Gustavsson (2004) *Socialismens liv efter döden*, Atlas och exemplifieras av följande citat från Göran Persson (s. 114):

”Socialdemokratin har inte fått regera Sverige i alla år tack vare alla vallöften, utan eftersom man har kunnat hantera de oväntade kriserna som dykt upp. Vad vi kan lova är att det varje gång inträffar någonting som vi inte har kunnat förutse ska vi hantera situationen kraftfullt och utifrån våra värderingar”.

²⁶ Grunderna för detta påstående utreder jag i min *Kris i välfärdsfrågan*, ss. 90-95.

²⁷ R. Luxemburg (1966) [1899] *Jag var, jag är, jag blir* (I urval av Bo Gustavsson), Bo Cavefors förlag, s. 83.

²⁸ A a, s. 23.